

УДК 323.173(677)(045)

І.С. Пономарьова

*доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету*

К.Г. Мурза

*аспірант кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету*

СПЕЦИФІКА ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СОМАЛІ

У статті досліджується проблема дезінтеграційних процесів у Сомалі. Аналізуються найважливіші чинники, які призводять до внутрішньої дестабілізації державної системи. Визначаються ймовірні наслідки такої ситуації.

Ключові слова: інтеграція, дезінтеграція, громадянська війна, кланова система, військове угруповання.

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що на сучасному етапі історичного розвитку процеси дезінтеграції набувають суттєвого поширення, що ставить перед науковцями завдання щодо розв'язання цих проблемних моментів. У дійсності, більшість держав світу є поліетнічними, з лінгвістичного боку різномірними й диференційованими за рівнем економічного розвитку регіонів. Ці чинники актуалізують проблему поширення дестабілізуючих тенденцій. Одним з прикладів, коли держава зазнала істотного впливу дезінтеграційних процесів, є Сомалі – держава, яка насправді не існує з 1991 року. Крім того, внутрішня ситуація в Сомалі негативно впливає на геополітичну ситуацію в регіоні Близького Сходу та Африканського Рогу, що суттєво ускладнює

намагання врегулювати проблеми регіональної безпеки. Виходячи з цього, детальний аналіз процесів дезінтеграції в Сомалі може дати науковцям і дипломатам необхідну інформацію щодо можливих шляхів врегулювання найскладніших питань.

Мета статті полягає в аналізі основних причин і чинників, які призвели до державної дезінтеграції Сомалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що на сучасному етапі суттєва увага приділяється вдосконаленню інтеграційних процесів. У цьому контексті більшість праць присвячена лише одному з цих взаємозалежних і взаємообумовлених процесів, а саме інтеграції. Проте слід зазначити, що останнім часом проблемі дезінтеграції приділяється більша увага. Серед вітчизняних спеціалістів слід виокремити Афоніна Е.А., Басараба М.М., Картунова О.В., Панібудьласка В. Серед закордонних фахівців цю проблему досліджували Cooper R., Koenig M., Spenser M., Brown B., Ford O. Внутрішньополітичну ситуацію в Сомалі досліджували як вітчизняні, так і закордонні фахівці, серед яких слід виокремити дослідження Коновалова І.В., Валецького О.В., Friederike T., Ahmed I., Cabdisalaam M.

Однією з особливостей міжнародних відносин є одночасний розвиток тенденцій інтеграції та дезінтеграції. Наприклад, процес дезінтеграції, який розпочався на основі принципу самодетермінації, ще після Першої світової війни супроводжувався інтеграцією в межах Ліги Націй та інших міжнародних організацій. По суті, суперечності між інтеграцією і дезінтеграцією ненове явище. Упродовж історії міжнародні відносини розвивались і змінювались у межах цих двох протилежних тенденцій. Наприклад, розпад багатонаціональних імперій і виникнення нової інтеграції як націй-держав змінювали природу міжнародної політики. Аналогічно розкол на етнічній і релігійній основі світової спільноти, яка

об'єднується завдяки розвитку інформаційно-комунікативних технологій, формує схожі елементи в міжнародній політиці [11].

Український дослідник Картунов О.В., який досліджує проблеми етнополітичної взаємодії, дійшов висновку, що, по-перше, дезінтеграційним процесам завжди передують етнічний ренесанс з його процесами диференціації та солідаризації, а також політизації етнічностей. По-друге, в основі процесів дезінтеграції та інтеграції лежать відповідно відцентрові та доцентрові тенденції. Вони є взаємозалежними та взаємообумовленими, що знайшло відображення в так званій „парній” концепції відцентрових і доцентрових тенденцій у соціальному житті [6, с. 134–135.].

Особливу увагу в цьому контексті слід приділити внутрішньополітичній ситуації в Сомалі. У цій державі немає ефективної системи управління відтоді, коли Об'єднаний Конгрес Сомалі повалив режим Мохамеда Сіада Барре 27 січня 1991 року. Щодо сучасної політичної ситуації, то в країні панує анархія, яка обумовлена сутичками між кланами і свавіллям бандитизму. З адміністративного боку Сомалі поділено на 15 регіонів, кожен з яких управляється Регіональною Революційною Радою, чії члени призначаються президентом.

Сомалійське питання багато часу залишалось одним з найважливіших для ООН, згідно з яким ця організація займає одностайну позицію, яка зводиться до припинення будь-яких військових дій, відновлення державних інститутів і цілісності країни. В 1992–1995 роках ООН разом із США провели дві гуманітарні операції допомоги сомалійському народові ЮНОСОМ-1 та ЮНОСОМ-2. Тим не менш, ООН зазнала повного провалу в розв'язанні сомалійської проблеми. Не менш активними, але в цілому провальними були спроби інших організацій щодо розв'язання цієї проблеми – Африканський Союз, Ліга арабських держав, Міжурядова організація розвитку, яка об'єднує всі держави Африканського Рогу, і Міжнародна контактна група щодо Сомалі [7, с. 3–4].

Слід зазначити, що більшість досліджень, які присвячені політичній кризі в Сомалі, базуються на хибних міркуваннях щодо її культурної єдності. Класичним аргументом було те, що сомалійці належать до однієї етнічної спільноти, розмовляють на одній мові, у них одна релігія та вони успадкували одну культуру й традиції. Однак детальніше дослідження цього твердження доводить, що воно є хибним і неправильним. Сомалі завжди було поділено на кочівників-скотарів, які проживали на півночі, і землеробів-скотарів на півдні. Між цими двома спільнотами постійно існувало чітке культурне, лінгвістичне й суспільне розмежування [12, с. 112].

Виходячи з цього, португальський дослідник Фредерік Теуш у дослідженні „Collapsing expectation: national identity and disintegration of the state in Somalia” зазначив, що головною причиною кризи в Сомалі є проблема ідентичності. Він звернув увагу на те, що національна ідентичність є лише однією з форм ідентичності, хоча і є домінуючою. Ідентичність, на його думку, варіюється залежно від різних суспільних чинників. Для Сомалі наявні такі чинники, які визначають специфіку формування ідентичності в населення: кланова система суспільства, кочовий спосіб життя та розвиток сільського господарства. Головним з цих чинників є розподіл суспільства на клани.

Кланова система дійсно виступає одним з головних чинників формування ідентичності сомалійців, проте він не є єдиним. Базис цієї системи полягає в широко поширеному твердженні, що всі сомалійці походять від батьків-засновників – Хілла, Саба та Самалія. Існує 6 великих кланових сімей: Дарод, Хавія, Ісак і Дір, які походять від Самалія; клани Діджил і Ревін походять від Саба. Кожен з цих кланів має субклани, які складаються з різних груп. Генеалогія в такому контексті виступає дуже важливим елементом ідентифікації та суспільної структури. Належність до того чи іншого клану визначається за батьківською лінією, що дозволяє молодим сомалійцям простежити своє походження [17]. З другого боку, така ситуація

ускладнює процеси інтеграції в суспільстві, тому що на суспільно-психологічному рівні встановлюється суттєва перешкода, яка не дозволяє ліквідувати або вирішити дезінтеграційні чинники. У такому контексті кланова система виступає одним з головних елементів ідентифікації та є визначним ідеологічним чинником, оскільки ця система має суттєві психологічні важелі на модель поведінки індивідів.

Дослідник сомалійської кризи Ісмаїл Ахмед зауважив, що концентруючи увагу на клановій структурі суспільства, багато дослідників приділяли недостатньо уваги іншим проблемам. Він зазначив, що розуміння кланової системи та генеалогії не є достатнім для детального аналізу соціальної та політичної структури сомалійського суспільства, що є дуже важливим для визначення дезінтеграційних процесів. На його думку, розуміння державної дезінтеграції Сомалі потребує комплекснішого аналізу, який виходить за межі кланової системи та постійних інтриг військових угруповань, які є більше симптомами розвалу держави, ніж його причиною.

На думку дослідника, питання сумісності громадянського суспільства та централізованої держави в Сомалі було виявлено нещодавно внаслідок детальних досліджень політичної системи. Державні інститути, які були інкорпоровані в систему управління, в основному інтегрувались у колоніальний період. Унаслідок з'явилися суттєві суперечності між децентралізованими сільсько-господарськими спільнотами й спробами створити централізовану державу. Зважаючи на це, найсильніша опозиція централізованої держави прийшла з півночі, де роль сільського господарства була домінуючою. Ця несумісність була інтенсифікована передачею влади від сільсько-господарських груп централізованим політичним структурам, які базувались у містах [12, с. 113].

Таку точку зору поділяє Кабдісалам Мохамед у своєму дослідженні „The collapse of the Somali state: the impact of the colonial legacy”. Він звернув першочергову увагу на негативний

вплив колоніальних інститутів у процесі становлення держави Сомалі. Підхід автора базується на трьох складниках, які, на його думку, є основними при аналізі процесів дезінтеграції в Сомалі.

Першим моментом є те, що автор приділив значну увагу колоніальному періоду в історії Сомалі, передусім протистоянню колоніальній адміністрації як важливому чиннику національної самоідентифікації [15, с. 46]. Від 1900 до 1920 року Сомалі зіштовхнулось з війною, яка мала назву “боротьба за визволення”, або “пан” – сомалійський опір колоніалізму. Її ще називали війною дєрвішів. Лідер цього руху проти колоніалізму Саїд Мохамед Абдель Хасан вважався національним героєм. Саїд Мохамед мав значну підтримку сомалійців (загальна чисельність солдат становила приблизно 20000). З другого боку, слід зазначити, що прихильність до цього руху формувалася завдяки належності до клану, тобто чітке кланове розмежування створювало складні умови для встановлення національної ідентичності сомалійців, що є необхідним компонентом централізованої держави [17].

Іншим чинником, який зіграв свою роль у дестабілізації Сомалі, була війна між Ефіопією та Сомалі 1977–1978 років. Саме в цей період сформувалися перші групи військової опозиції проти режиму Сіадда Барре під назвою Демократичний фронт порятунку Сомалі. Ця війна також мала назву „Огаденська війна”, тому що головною причиною конфлікту була територія Огаден, яка була у складі Ефіопії. Сомалі зазнала поразки в цій війні, але правління Сіадда Барре стало більш авторитарним і довільним, що викликало зростання опозиційних настроїв до його режиму.

Найголовнішим аргументом Кабдісалама Мохамеда є те, що він також, як і Ісмаїл Ахмед, не погоджується з тим, що кланова система сомалійського суспільства є головною причиною дезінтеграції. Він вказує на те, що кланова система є особливістю національної свідомості сомалійців, яка

використовувалася військовими угрупованнями для досягнення поставленої мети та підтримання ворожнечі між різними спільнотами [15, с. 57].

Отже, державна дезінтеграція Сомалі обумовлена цілим комплексом чинників, які не можна досліджувати окремо. З одного боку, для держави Сомалі характерні такі чинники, які можуть створити сприятливі умови для інтеграції суспільства, - це насамперед релігія, культура й мова. З другого боку, існують інші специфічніші чинники, які формують підґрунтя для розвитку дезінтеграційних тенденцій, серед них треба виокремити кланову систему суспільства.

Література

1. Афонін Е.А. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально- історичний аналіз) / Афонін Е.А., Бандурка О.М., Мартинов А.Ю. – К. : Парапан, 2002. – 352 с.
2. Басараб М.М. Глобалізаційні тенденції: нові стимули для сепаратизму / М.М. Басараб // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К., 2011. – Вип. 55. – С. 275–286.
3. Басараб М.М. Етнічний сепаратизм: іманентна конфліктність чи відповідь на загрозу цінностям / М.М. Басараб // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К., 2011. – Вип. 54. – С. 295– 306.
4. Басараб М.М. Причини етнічного сепаратизму: актуальність для України / М.М. Басараб // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К.: 2009. – Вип. 44. – С. 313 –322.
5. Валецкий О.В. Война в Сомали - история и современность [Електронний ресурс] / Олег Витальевич Валецкий. – Режим доступу : <http://www.soldiering.ru/war/somali/voina-v-somali.php>

6. Картунов О.В. Вступ до етнополітології : науково-навчальний посібник / О.В. Картунов. – К. : Либідь, 1999. – 300 с.
7. Коновалов И.В. Распад государства и гражданская война в Сомали : автореф. дис. на получение наук. степени канд. истор. Наук : спец. 07.00.03 „Всеобщая история” / Коновалов Иван Павлович ; Институт Азии и Африки МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 2010. – 25 с.
8. Майборода А.Н. Теория этнополитики в западном обществоведении: структура и принципы исследования / А.Н. Майборода. – К. : Наук. думка, 1993. – 227 с.
9. Панібудьласка В. Етнополітичний сепаратизм – поняття, зміст, форми і природа / Володимир Панібудьласка // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К., 2009. – Вип. 44. – С. 306–313. - (Підсерія “Курасівські читання”).
10. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Сміт ; [пер. з англ. П. Тарашука]. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
11. Халук Оздемир. Тенденции дезинтеграции в Европе и ЕС [Клектронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/europe/20121203/202888502.html>
12. Ahmed I. The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: local – level effects, external interventions and reconstruction / Third World Quarterly. – 1999. – Vol. 20, №1. – P. 113–127.
13. Armed conflicts linked to the disintegration of State structures [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jplq.htm>
14. Brown B.A. Nationalism and ethnic conflict / B.A. Brown. - London : MIT Press, 2001. – 491p.
15. Cabdisalaam M. The collapse of the Somali state: the impact of the colonial legacy / Ciisa-Salwe M. Cabdisalaam. – London, : HAAN, 1996. – 174 p.

16. Cooper R. Integration and Disintegration / Robert Cooper // Journal of Democracy. – 1999. – Vol. 10, № 1. – P. 8–21.
17. Friederike Teutsh. Collapsing expectation: national identity and disintegration of the state in Somalia [Електронний ресурс] / Teutsh Friederike – Режим доступу : http://www.cas.ed.ac.uk/journals/occasional_papers/show_paper?result_page=66
18. Ford O. Prospects for integration and disintegration in the world / O. Ford [Electronic resource].– Mode of access: <http://the-stewardship.org/research/world-integration.htm>
19. Global political trends: integration or disintegration? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.au.af.mil/au/awc/awcgate/sa99/01.pdf
20. Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict / D. Horowitz University of California Press, 1985. – 685 p.
21. Koenig M. Multiculturalism and political integration in modern nation – states / Matthias Koenig // International journal on multicultural societies. – 2003. – Vol. 5. – №1.
22. Somalia – Introduction [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalsecurity.org/military/world/somalia/intro.htm>
23. Spenser M. Separatism: democracy and disintegration / M. Spenser. – Boston : Rowman & Littlefield, 1998. – 317 p.

The paper is concerned with the problem of the disintegration trends in the state of Somalia. The most important problems led to the internal destabilization of the state system are analyzed. The possible consequences of this situation are defined.

Key words: integration, disintegration, civil war, clan system, military formation.

Статья посвящена проблеме дезинтеграционных тенденций в Сомали. Анализируются наиболее важные факторы, которые приводят к внутренней дестабилизации

государственной системы. Определяются возможные последствия такой ситуации.

Ключевые слова: интеграция, дезинтеграция, гражданская война, клановая система, военное формирование.